

Kirja-arvio

Onko folklorella ihmisen vai eläimen kasvot?

Galež Kaučič, Marjetka (toim.). 2017. *What to do with Folklore? New Perspectives on Folklore Research*. Ballads and Songs – International Studies. Vol. 9. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier. 168 sivua.

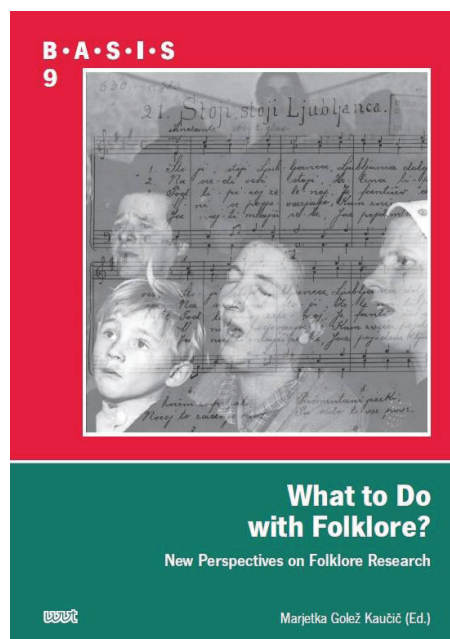
Elina Niiranen

Mitä annettavaa folklorella on nykyajalle? Tämän kysymyksen äärelle syntynyt artikkelikokoelma *What to do with Folklore?* on Ljubljanassa vuonna 2009 pidetyn samannimisen konferenssin satoa. Kirjaan on koottu neljätoista artikkelia ansioituneilta eurooppalaisilta folkloristeilta ja kirjallisuuden tutkijoilta. Kirjoittajista suurin osa on kotoisin Sloveniasta tai Kroatiasta, mikä näkyy myös kokoelman tekstien aiheissa ja käytetyssä lähdekirjallisuudessa. Ballads and Songs -sarjassa julkaistu artikkelikokoelma kattaa laulujen tutkimisen lisäksi tanssin, kertomukset, kirjallisuuden, muistitiedon ja folkloren.

Artikkelikokoelman otsikko "Mitä tehdä folklorella?" haastaa pohtimaan folkloren merkitystä ja paikkaa: millaisen roolin folklora saa ja miten ymmärtää maailmaa folkloren kautta? Artikkelikokoelmaan kuuluu kuitenkin myös useampia kirjallisuutta käsitteleviä artikkeleita. Kokoelman otsikko olisi siten voinut olla jokin paremmin kokoelman sisältöä vastaava. Artikkeleiden aiheiden moninaisuus avaa lukijan eteen yksittäisistä puista koostuvan metsikön, jossa täytyy itse rakentaa jokin merkityksellinen polku.

Folkloren ongelmallinen määrittely

Artikkelikokoelma on omistettu slovenialaisen folkloristin Zmaga Kumerin (1924–2008) muistolle. Kumerin näkemyksiä folkloristiikasta valottaa kokoelman toimittajan Marjetka Galež Kaučičin johdantoartikkeli "Introduction. What to Do with Folklore?" Kaučičin ymmärrys folkloren asemasta ja luonteesta historiallisena aikana ja nykypäivänä pohjautuvat Kumerin viitoittamille näkemyksille. Kumerin näkemyksen mukaan folklora säilyi sosialistisen

hallinnon aikaan Sloveniassa siksi, että sitä kerättiin tieteellisiin tarkoituksiin. Näkemykset folkloren arvosta nojasivat sen arkaaisuuteen, eikä folklorella siksi nähty olevan mitään tekemistä edistyksen tai modernin elämäntavan kanssa. Kaučič on sitä mieltä, että folklore nähdään nykyäänkin tradition kaltaisena ja sen voi säilyttää vain pysähtyneisyys. Hän viittaa tällä uusvapaamieliseen ajatteluun, joka näkee folkloren konservatiivisena, arkisena ilmiönä, osana henkistä kulttuuria, jota kohtaan enemmistö on menettänyt kiinnostuksensa. (s. 4–5.) Folklorella ei siis Kaučičin mukaan nähdä olevan nykypäivässä käytännöllistä merkitystä.

Kaučičin näkemys folkloresta tuntuu olevan ristiriidassa monen muun kokoelmaa kirjoittavan tutkijan määritelmien kanssa ja vastaavan niin sanottua ahdasta folkloren määritelmää. Esimerkiksi Tuomas S. Lehtonen määrittelee folkloren minkä tahansa ryhmän tai yhteisön puhekulttuurien ”perinteenä”, määrämuotoon rakenteistuvana kielellisenä ilmaisuna tai ei-kielellisenä ilmaisumuotona, jolla on yhteisöllinen ja paikallinen perustansa (2013, 82). Tällainen tapa määritellä folklore osaksi nykykulttuuria on käsittääkseni yleinen tapa ainakin suomalaisten folkloristien keskuudessa. Folkloren näkeminen keskeisenä osana nykyisyyttä päästää meidän siitä pahasta, että folklore määriteltäisiin vain menneen kansankulttuurin osana, reliikkinä suojelukohteena. Kaučičin näkemys folkloresta johtaa vääristyneisiin tulkitointeihin ennen kaikkea siksi, että folklorella nähdään olevan jollain tavoin paineita olla muuttumatta. Myös tämän kokoelman artikkeleissa heijastuu Kaučičia laveampi näkemys folkloresta. Muun muassa tanssia käsittelevät artikkelit kuten Tvrtko Zebecin ranskalaisen katrillin traditiota ja transformaatiota käsittelevä artikkeli sekä Rebeka Kunej’n artikkeli kansantanssin estradisoitumista vahvistavat käsitystä siitä, että folklore elää nykypäivässä monimuotoisena ja ilmaisuvoimaisena nykykulttuurina.

Lukijana etsin johdantoartikkelista jonkinlaista lukuohjetta sille, miten löytää jokin yhteinen nimittäjä kirjaan koottujen tekstien hyvin erilaisille aihepiireille, käsittelytavoille ja näkökulmille. Kaučič johdattelee lukijan artikkelien ääreen kuitenkin vain pohtimalla näkymiä folkloren merkityksestä ja roolista historiallisena aikana ja nykyisin, mutta ei taustoita valittuja tutkimusteemoja tai hahmottele tutkimusteksteille yhteistä agenda. Artikkelikokoelmaa ei ole myöskään jaettu osioihin, vaan kaikki artikkelit ovat peräkkäin. Tekstejä olisi voinut ryhmitellä niiden käsittelemien aihealueiden tai näkökulmien suhteen. Erityisesti kokoelman loppupuolella on tekstejä, jotka ovat aihepiireiltään lähellä toisiaan, mutta niiden väliin on sijoitettu artikkeli, joka ei tematiikaltaan sovi joukkoon. Lukijalle olisi ollut myös helpompaa lukea balladeja käsittelevät artikkelit peräkkäin. Tuntuu, että kiireinen toimitustyö tai jokin muu on syönyt kokoelman kokonaisuuden rakentamista ja koko julkaisun keskeisen idean hahmottamista, mikä taas aiheuttaa sen, etteivät tekstit keskustele toistensa kanssa.

Eläinten esiinmarssi filosofisina toisina

Kokoelman kiinnostavinta antia on mielestäni kirjan loppupuolelle sijoittuva neljästä artikkelista muodostuva tematiikaltaan eheä osio. Artikkelit käsittelevät eläin–ihminen-dikotomian tutkimista kirjallisuudessa ja folkloressa, joukkoon mahtuu myös eläimiin liittyviä uskomuksia käsittelevä artikkeli. Kokonaisuus esittelee aihealuettaan useasta eri näkökulmasta ja kirjoittajien äänet ja näkemykset saavat lukijan pohtimaan aiheita monelta eri kanalta. Aihealue asemoituu kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen piiriin. Tutkimussuuntaus on kansainvälisesti vakiintunut ja monitieteinen, ja sille on ominaista, että nimenomaan tutkimuskohde – ihmisen ja eläimen välinen suhde – yhdistää tutkimusalan sisällä (Kaarlenkaski ja Ung-Lanki 2013, 7). Ensimmäinen aihepiiriä käsittelevä artikkeli kokoelmassa on

"Animals as 'Being from Other Worlds': Deconstructing Animality/Humanity in the Poetry of Jure Detela and Miklavž Komelj"; jonka on kirjoittanut slovenian kielen professori Branislava Vicar. Artikkelissä käsittelee kahden slovenialaisen runoilijan teksteissä esiintyvää pyrkimystä purkaa eläin–ihminen-dikotomiaa ja nähdä ihminen ja eläin tasavertaisina. Runoilijoista Jure Detela (1951–1992) edustaa avantgardismia, joka Sloveniassa alkoi 1970-luvulla, ja Miklavž Komelj (1973) nuorempaa polvea Slovenian nykyrunoilijoista.

Artikkeli pohtii hyvin perusteellisesti, miten eläin käsitteellisenä kategoriana on rakentunut vastakohtana ihmisyydelle ja miten eläimiä voitaisiin käsitteellisenä kategoriana ymmärtää tasavertaisempina ihmisten kanssa. Lähtökohtana eläin- ja ihminen -käsitteiden teoreettiselle pohdinnalle on ajatus, että elämyys ja ihmisyydet eivät ole vain ontologisia asemia, vaan niiden alkuperää muovaavat poliittiset kategoriat ja sosiaaliset rakenteet. Vicar haluaa artikkelissaan ymmärtää niitä perusteita, joille tasa-arvoisempi eläinten käsitteellistäminen perustuu. Hän rakentaa tätä kautta ymmärrystä runoilijoiden teksteissä ilmeneviin kielellisiin keinoihin, joita he käyttävät käsitteellistäessään eläimiä siten että eläin–ihminen-dikotomia tulee puretuksi. Vicar siis hyväksyy lähtökohdan, joka on esiintunut muun muassa sosiaaliantropologi Tim Ingoldin kirjoituksissa siitä, että käsitteellistäessään eläimiä alempi-arvoisina toisina, ihmisten toimintaan sisältyy vallankäyttöä, joka ei tunnusta eläinten arvoa (Ingold 1988, 4–5). Runoilijoiden tekstien analyysi on artikkelissa varsin onnistunutta ja teoreettinen taustoitus tuo tulkintaan uskottavuutta. Runotekstit ja niiden tulkinta näyttävät sen moninaisuuden, jolla kieli rakentaa lukijalle näkymää niistä kokemuksista, jotka ovat käänteiden tekeviä viitoittaessaan uutta ajattelua eläinten kategorisesta asemasta. Runokielen avulla tulee ymmärrettäväksi myös runouden filosofisempi puoli, jossa runoon rakennetut sosiaaliset asetelmat paljastavat, miten runossa nähdään samanarvoisuus ja toiseus.

Toinen eläin–ihminen-dikotomiaan keskittyvä artikkeli on folkloristi Suzana Marjanićin "The anthropology of Animals – Paradox and/or Necessity." Tämä artikkeli keskittyy taustoitamaan eläin–ihminen-dikotomian tutkimushistoriaa ja niitä keskusteluja, jotka liittyvät tutkimussuuntauksiin, joissa ihmisten ja eläinten suhdetta on pyritty uudelleenmäärittelemään. Näistä tutkimussuuntauksista Marjanić (s. 125) mainitsee muun muassa ranskalaisen kulttuuriantropologin ja etnologin Claude Lévi Strausiin, joka pohti jo 1960-luvulla eläimiä ajattelun kohteina eikä niinkään funktionaalisesti hyödynnettävinä objekteina. Marjanić esittelee myös kulttuuriantropologiaan liittyvät zooantropologian tai antrozoologian, joka sai jalansijaa 1980-luvulla. Sosiaaliantropologi Barbara Noske oli Marjanićin (s. 124) mukaan ensimmäisenä antropologien joukosta perustamassa suuntausta käsittelemään ihmisten ja eläinten välistä vuorovaikutusta ja ihmisten ja eläinten välisen sidoksen tutkimista. Eläinten näkeminen tasavertaisina tutkimuksen ja oman kulttuurin omaavina tutkimuksen kohteina, nousi zooantropologian piiristä. Marjanić esittelee eri suunnista lähtöisin olevia tutkimusperinteitä, joissa eläimet on nähty ihmisille tasavertaisina tutkimuskohteina ja joissa on ymmärretty eläinten ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen merkitys. Hän kuvaa myös tutkimussuuntausten eroja. Marjanićin (s. 128) mukaan voidaan hahmottaa eläintutkimus "animal studies" ja kriittinen eläintutkimus "critical animal studies", joista jälkimmäisellä on eläinten oikeuksia ajava agenda. Animal studies on Marjanićin määritelmän mukaan kaikkea kaikille: hyvinvoinnista kiinnostuneille, lihansyöjille, lajitutkijoille, eläinkokeiden puolesta puhujille, monenlaisille ihmisyyden ylivaltiaille ja eläinten riistäjille. Animal studies saakin artikkelissa ehkä turhan negatiivisen leiman itselleen.

Folkloren paikka eläintutkimuksen kentällä?

Mikä voi olla folkloren paikka tässä monitieteisellä eläintutkimuksen kentällä? Marjanić tarjoaa useita vaihtoja. Toisaalta hän kuvaa folkloristiikan aihealueiden laajenemista ekologiin ja ympäristöä koskeviin kysymyksiin. Toinen vahva suuntaus on eläimiin liittyvät teemat folkloristiikassa, johon artikkelikokoelman viimeinen artikkeli kiinnittyy. ”The Role of Animals in Conception of Death and the Afterlife in Croatian Ethnographic Data” on eläinaiheista artikkeleista kaikkein perinteisin ja jollain tavalla vähiten puhuttelevin. Siinä folkloristi Maja Pasarić kuvailee eläimiin liittyviä uskomuksia kroatialaisessa uskomusperinteessä. Lintu ja muut eläimet ovat olleet keskeisessä roolissa esimerkiksi kuoleman ennusmerkkien tuojina. Samoja lintuja, jotka meillekin ovat tuttuja enteiden tuojia suomalaisugrilaisessa perinteessä, on myös kroatialaisessa perinteessä. Myös kotona pidettävät hyötyeläimet, kuten siat saattoivat toimia maagisten tekojen kohteina, kun haluttiin torjua tulevaa onnettomuutta. Lukijana olisin toivonut artikkeliin kuvailun lisäksi jonkinlaista kokoavaa esitystä siitä, mihin kaikkiin yhteyksiin uskomusperinteessä eläimet ovat liittyneet. Kun olin lukenut edeltävät eläin–ihminen-tematiikkaa historiallisesti ja käsitteellisesti taustoittavat artikkelit, olisin Pasarićin artikkelissakin toivonut jonkinlaista teoreettista pohdintaa eläinten paikasta uskomusperinteessä.

Folkloristi Maria Hameršakin artikkelissa ”The wolf and the Seven Young Kids” lähestytään 1800-luvun puolivälin Kroatian lastenkirjallisuuden klassikkoa, satua sudesta ja seitsemästä nuoresta lapsesta, pohtimalla sen luonnetta ja historiallista paikkaa kroatialaisessa satuperinteessä. Hameršak analysoi sadun rakennetta ja pohtii sen sijoittumista muun muassa ATU:n (Arne Thomposin ja Uterin genreluokittelun) mukaan eläinsatuihin. Kiinnostavaa on miten Hameršak pohtii satujen tarkoitusta suullisena perinteenä: varoittavia tarinoita ja satuja kerrottiin lapsille Kroatiassa, koska he viettivät niin paljon aikaa ilman vanhempien valvontaa. Vaikka tarkastelun kohteena olevassa sadussa suden hahmon ajateltiin aiheuttavan vaaraa ihmisille, kroatialaisessa uskomusperinteessä susiin liittyi myös positiivisia uskomuksia. Susien ajateltiin suojaavan lapsia noidilta ja siksi äidit saattoivat ommella suden karvoja lastensa vaatteisiin tai nimetä pienokaisensa susiksi. Hameršakin (s. 146) mukaan eläimet saivat tutkitussa sadussa moraalisen roolin. Niillä oli ihmisiin liitettyjä piirteitä. Eläimen paikka Hameršakin tutkimassa sadussa ja suullisessa perinteessä näyttäytyy suhteessa ihmiseen: satujen eläinhahmojen kautta käsiteltiin moraalisia kysymyksiä.

Kirjallisuus

- Ingold, Tim. 1988. ”Introduction.” Teoksessa *What is Animal?* toimittanut Tim Ingold, 1–16. London: Unwin Hyman.
- Kaarkenlaski, Taija ja Sari Ung-Lanki. 2013. ”Ikkunoita ihmistieteelliseen tutkimukseen.” *Elore* 20(1): 7–12. doi.org/10.30666/elore.79044.
- Lehtonen, Tuomas S. 2013. ”Mikä pitää koossa folkloristiikkaa?” *Elore* 20(2): 77–93. doi.org/10.30666/elore.79089.
- Lévi-Strauss, Claude. 2007. ”The Totemic Illusion”. Teoksessa *The Animals Reader: The Essential Classic and Contemporary Writings*, toimittaneet Linka Kalof ja Amy Fitzgerald, 262–269. Oxford and New York: Berg.

Noske, Barbara. 1989. *Humans and Other Animals: Beyond the Boundaries of Anthropology*. London: Pluto Press.

Filosofian tohtori Elina Niiranen on tutkijatohtori Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksella.